

ДАСЛЕДЧАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ ЯК АРЬЕНЦІР РАЗВІЦЦЯ І ПАШЫРЭННЯ АДУКАЦЫЙНЫХ МАГЧЫМАСЦЕЙ ВУЧНЯЎ

Галень, цяперака хуста, таўчонікі, бурвалак, дукрыць... Гэта словы маёй бабулі, мова майго роднага кутка на Чашніччыне. Гэта жывое слова, дыялектнае слова, у якім вучні адчулі прыгажосць і адметнасць. Слова, якое далучыла да пошукава-даследчай дзейнасці, стала арыенцірам развіцця і пашырэння адукацыйных магчымасцей вучняў. Упершыню гэта адбылося на ўроку роднай мовы, дзе вучням было прапанавана паразважаць над выслоўем “Што сяльцо, то новае слаўцо”, паспаборнічаць у веданні дыялектных слоў.

На ўроку ўзнікла праблема:

- няведанне спадчыннага слова;
- няўменне растлумачыць значэнне слова.

Выслоўе “Што сяльцо, то новае слаўцо” стала дэвізам жыцця групы вучняў. Дзеці неслі ў школу слова, дыялектнае слова, слова бабулі, слова роднага кутка на Чашніччыне.

Прадуктам стаў Слоўнік дыялектаў Чашніцкага раёна Віцебскай вобласці.

Гэта праца шмат у чым незвычайная, бо дыялектнага слоўніка Чашніцкага раёна не было, народная мова не вывучана. Мы зрабілі гэта першыя. Праца нас зацікавіла, зацікавіла слова, і мы вырашылі не спыняцца на дасягнутым.

Вучні заўважылі праблемы:

- знікненне спадчыннага слова
- няведанне крыніц папаўнення дыялектнага слова.

На 2-ім этапе быў складзены слоўнік-даведнік “Дыялектнае слова Чашніччыны і абласныя гаворкі”.

Кожнае народнае слова Чашніччыны падаецца ў параўнанні з абласнымі гаворкамі. Трэба адзначыць, што ў працэсе працы ўзніклі пэўныя цяжкасці, трэба было сабраць дыялекты, шукаць адпаведнікі ў слоўніках, тэлефанаваць у розныя куткі Беларусі. Сустрэкаюцца выпадкі, што аналагаў да Чашніцкага дыялекта не знайшлі.

Задачы расшырыліся:

- сталі даследаваць пранікненне замежных слоў у гаворкі, даследаваць віды дыялектаў, пранікаць у глыбіню народнага слова.

На аснове двух слоўнікаў з’явілася даследчая праца “Дыялектнае слова Чашніччыны і абласныя гаворкі” (аднайменная назва са слоўнікам-даведнікам).

Мы высветлілі, што пры ваенных дзеяннях, пры культурных зносінах, народы заўсёды запазычваюць адны ў другіх словы. І таму зацікавіліся пранікненнем замежных слоў у гаворкі Чашніччыны. Зрабілі вывад, што ў дыялектах Чашніччыны ёсць рысы рускай, украінскай і польскай моў. Пранікненню замежных слоў у наш дыялект спрыяе месца размяшчэння раёна, гістарычныя ўмовы, эканамічныя, культурныя сувязі.

Вывучэне беларускіх мясцовых гаворак паказала, што мова беларускай народнасці склалася з 2-х асноўных дыялектаў – паўночна-ўсходняга і паўднёва-заходняга. І таму рэзка выражанай мяжы паміж дыялектамі Чашніччыны і абласнымі дыялектамі няма, можа толькі раздзяляюцца нешырокай паласой “змешаных” гаворак.

У аснове працы “Дыялектнае слова Чашніччыны і абласныя гаворкі” даследчая, інтэлектуальна-пазнавальная і творчая дзейнасць старшакласнікаў з

улікам іх інтарэсаў, уласнага выбару і сацыяльных камунікацый. Этапы падрыхтоўкі і рэалізацыі маюць пошукавы і пазнавальны характар. Гэта вынік шматгадовай дзейнасці. Даследавалі гіпотэзу “Што сяльцо, то новае слаўцо” праз метады: гутарку, апытванне насельніцтва, параўнанне, супастаўленне, складанне дыяграм, табліцы.

Вылучылі новыя задачы:

- надрукаваць працу;
- пазнаёміць са спадчынным словам жыхароў Чашніцкага раёна.

Гэтыя задачы рашаюцца і зараз. Мы пазнаёмілі з дыялектным словам Чашніччыны не толькі жыхароў Чашніцкага раёна, але і Віцебшчыны. Паспяхова прэзентавалі працу на абласным семінары настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры ў Чашніцкім раёне. Настаўнікі-філолагі, настаўнікі пачатковых класаў выкарыстоўваюць слоўнікі на ўроках беларускай мовы пры вывучэнні тэмы “Лексіка”, на факультатывных занятках, на ўроках літаратуры. Напрыклад, пры вывучэнні твора І.Мележа “Людзі на балоце” супаставілі дыялект Палесся і Чашніччыны.

Даследчая праца “Дыялектнае слова Чашніччыны і абласныя гаворкі” – адна з прыступак сталення, развіцця вучня, патрабавала пэўных інтэлектуальных, духоўных, камунікатыўных намаганняў. Да выступлення, абароны даследчай работы “Дыялектнае слова Чашніччыны і абласныя гаворкі” мае вучні- выпускнікі ўзышлі ў ролі вучоных, грамадзян. Яны гавораць пра сваю заклапочанасць усім тым, што адбываецца вакол, узіраючыся ў будучыню, усё глыбей адчуваючы неабходнасць звароту да духоўнага вопыту і мудрасці, здабытых нашымі продкамі. Вопыт, набыты ў даследаванні, дапамог вучням ў творчай самарэалізацыі. Значыць, даследчая дзейнасць – арыенцір развіцця і пашырэння адукацыйных магчымасцей навучэнцаў.

Пераемнікамі вучняў-выпускнікоў сталі вучні малодшых класаў. Вось як з’яўлялася цікавасць да доследу.

“Ці бачылі вы вялікія камяні, раскіданыя па палях ды па лясах? Хто і адкуль прынёс іх? Хто рассяў па зямлі без ладу, як папала?” Слова з легенды сталі праблемным пытаннем аднаго з урокаў літаратуры і падштурхнулі да новага доследу “Гісторыя камянеў у легендах”. Адкуль з’явіліся старажытныя сведкі гісторыі – камяні ў Новалукомлі? Старажылы паведамілі, што наш горад, хоць і малады, але таксама захоўвае шмат таямніц, што камяні з далёкіх часоў выклікалі ў людзей асаблівую цікавасць, а некаторыя і асаблівую пашану.

Паставілі мэту: звярнуць увагу на памяць, мінулае краю, закінуць зерне цікавасці, павагі да гістарычнага мінулага. Прадмет даследчай працы – камяні.

Гіпотэза:

“Камень – сведка мінулага.

Камень – сведка далёкіх вякоў”.

У працы выкарыстаны народныя легенды пра камяні з кнігі “Дрэва кахання”, а таксама запісаная вусная народная творчасць вучнямі ад жыхароў.

Мэтай і задачай першага этапу было вывучэнне літаратуры, праверка гіпотэзы праз гутарку, апытванне насельніцтва, чытанне і аналіз легенд, назіранне, апрацоўка вуснай народнай творчасці.

На другім этапе пашырылі тэарэтычныя веды пра вусную народную творчасць, аформілі сабраныя легенды. Правялі доследы.

1. Дослед. “ Хто і адкуль прынёс камяні? Хто рассяў па зямлі без ладу, як папала камяні?”
2. Дослед “ Камяні маёй маленькай Радзімы”:
 - Камень адзначыў зямлю, дзе зарадзіўся Лукомль.
 - Камень з адзнакай – божым слядком Божы слядок

- Камень багацця і шчасця.
- Змееў камень

Такім чынам, у старажытных легендах пра камяні маёй Радзімы занатавана частка жыццёвага ладу нашых продкаў, іх духоўныя каштоўнасці.

Разгледзелі выкарыстанне камянёў у залежнасці ад іх прызначэння, ушанаванне камянёў продкамі. Перачытаўшы мноства легенд, мы заўважылі, якія назвы культовых камянёў найбольш распаўсюджаныя.

Багатая наша гісторыя. Амаль ні адзін з археалагічных помнікаў людзі не абышлі ўвагай і перадалі з пакалення ў пакаленне расказы пра іх. Немагчыма выкрасліць вехі свайго гістарычнага мінулага, зарубіны сваёй этнічнай памяці. І нават у наш час, як у чароўным люстэрку часу водсветам мільгаюць незлічоныя лікі нашых продкаў, імчаць карціны нашага слаўнага мінулага, з яго традыцыямі і звычаямі, чысцінёй і святасцю. З тым, што складае паняцце “мая Радзіма”.

У канцы навучальнага года я зрабіла апытванне вучняў-даследчыкаў.

1. Вашы думкі аб удзеле ў праекце.

- Вопыт, набыты ў працэсе даследавання, дапаможа ў будучым.

Расшырыўся ўлік інтарэсаў, абудзілася цікавасць да роднага краю, да слова.

- навучылася адбіраць матэрыял, працаваць калектыўна.

2. Як вы ацэньваеце вынікі працы?

- Сплаціла, аб’яднала па інтарэсах, сталі сябрамі.

- Гэта выхаванне чалавека.

Вучні-даследчыкі гавораць пра сваю заклапочанасць усім тым, што адбываецца вакол, узіраючыся ў будучыню, усё глыбей адчуваючы неабходнасць звароту да духоўнага вопыту і мудрасці, здабытых нашымі продкамі. Вопыт, набыты ў даследаванні, дапамог і дапаможа вучням ў творчай самарэалізацыі. Даследчая дзейнасць— арыенцір развіцця і пашырэння адукацыйных магчымасцей навучэнцаў, а таксама выхаванне дзіцяці. Сумесная праца вучняў і настаўніка на ўроку, факультатывных занятках, у пазаўрочны час прыводзіць да выніку.

Спіс літаратуры

1. Гоўзіч, І.М., Шаўлякова-Барзенка, І.Л. Шукаем шэдэўры!..: вопыты літаратурных даследаванняў.—Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2010.—84с.
2. Дучыц, Л.У. Археалагічныя помнікі ў назвах, вераваннях і паданнях беларусаў.— Мінск “Навука і тэхніка”, 1993.
3. Легенды, паданні, сказы / Скл. А.І. Гурскі. – Мінск, 1993.